

Bruce RUSSETT & Harvey STARR

Svetovna politika

Izbira možnosti

(uvod Iztok Simoniti)

Založba Fakulteta za družbene vede, Zbirka Mednarodni odnosi Ljubljana, 1996

Prevod knjige ameriških avtorjev, ki na 414 straneh in v enajstih poglavjih razčlenjuje svetovno politiko, ali bolje, politike iz ameriških akademskih krogov, k nam prinaša svež veter, vrsto alternativnih pristopov pri opazovanju in razumevanju vedenja in interakcije držav, dopolnjen in sistematiziran pogled na probleme, ki jih obravnavajo discipline političnih znanosti, mednarodnih odnosov in primerjalnih politik.

Dobrodošla je zlasti njena večnamenskost, ki jo narekuje že sama logika ameriškega založništva. S svojim sistematičnim pregledom temeljnih pristopov in orodij pri preučevanju problemov svetovne politike predstavlja dragoceno zbirko za profesionalne analitike, ki lahko iz nje črpajo ideje na podlagi preteklih raziskav in preizkušajo različne metode glede na svoje vsakokratne znanstvene projekte in probleme. Kot ne pretirano zahteven in pregleden učbenik za študente mednarodnih odnosov, jo nadalje označuje lahkoten, razumljiv stil pisanja, ilustriran s številnimi primeri iz naše daljne in bližnje zgodovine. Nenazadnje, lahko služi kot koristen pripomoček za odločevalce, saj branje med vrsticami spodbuja samorefleksije, povezave in možne aplikacije, ki so v vsakodnevni politični aktivnosti pogosto spregledane.

Prevajalka dr. Barbara Simoniti, in tudi urednik dr. Iztok Simoniti, zelo učinkovito prenašata v naš prostor ne le "učenje" ameriških šol, temveč tudi terminologijo mednarodnih odnosov in političnih znanosti. V razmerah, ko so slovenski strokovnjaki vezani predvsem na tujo literaturo, uporabnost našega jezika pa se zdi omejena, smo zato lahko prijetno presenečeni, da premoremo primerne slovenske izraze, ki končno utrjujejo ugled znanosti mednarodnih odnosov in političnih ved na domačih tleh.

Avtorja Russett in Starr seznanjata bralce z načini preučevanja in razumevanja zunanjih politik v klasičnem stilu učenja ameriških univerz. Uvodno poglavje je zato namenjeno temu, da se študij zunanjih politik opredeli kot samostojna, legitimna disciplina z vsemi pritikinami "znanstvenosti" – z lastnim predmetom preučevanja, lastnimi metodami in teorijami. Že na samem začetku avtorja skozi konkretne primere ključnih zunanjepolitičnih odločitev izkristalizirata vodilna vprašanja: zakaj lahko države in drugi dejavniki znotraj istega okolja ravnajo tako različno; ali lahko določeni pogoji pripeljejo do podobnega vedenja držav navzven in končno, kateri procesi vodijo h katerim vzorcem rezultatov. Ključ do rešitve vsakokratnega problema, ki ga predstavlja ozadje ali razlaga določene zunanje politike, leži v kontekstu, ki ga raziskovalec izbere za opisovanje, napovedovanje in razlaganje ravnanja države, ker meni, da tovrstni dejavniki najpomembneje vplivajo na ravnanje države oz. posameznih zunanjepolitičnih akterjev v konkretnem primeru. Po vzoru mnogih predhodnikov avtorja ugotavljata, da sta možna dva osnovna pogleda na svetovne politike: makro-perspektiva, z ravni svetovnega sistema, in mikro-perspektiva, z ravni nacionalne države, pri čemer se ločujejo zunanji in notranji (domači) vplivi. Svojo shemo razvijeta v šest ravni analize oz. enot – 1. posamezni odločevalci, 2. vloge odločevalcev, 3. vladna struktura, 4. značilnosti družbe, 5. mednarodni odnosi in 6. svetovni sistem. Vse te nudijo različna orodja za preučevanje zunanjih politik in od njih je odvisno, kako razumemo splošno funkcioniranje svetovnih politik.

Seveda, ta klasifikacija ne pove ničesar o dinamiki zunanje politike oz. o mehanizmih, ki sprožajo posamezne zunanjepolitične odločitve. V tem delu je pre malo poudarjeno, da ne gre sklepati o določeni zunanjepolitični potezi zgolj na podlagi prevladujočega spleta prisotnih dejavnikov, temveč je treba dokazati, da se je takšen vpliv res aktiviral tudi prek izbire in delovanja določenih akterjev. Kot implicitno, opozarjata avtorja, se neka politika prične udejanjati šele takrat, ko posamezni odločevalec zazna priložnost znotraj objektivnih možnosti in

zamejitev na vseh ravneh, in pokaže svojo pripravljenost, da se odloči za določene izbire v trenutno razpoložljivem meniju notranjih in zunanjih dejavnikov. Zato je lahko v vsakem analitičnem primeru prisotnih več različnih vrst vplivov, razlage z različnih ravni analize pa so lahko celo komplementarne.

Drugo in tretje poglavje, ki obravnava zgodovino mednarodnih odnosov, različne šole (idealistične, realistične in radikalistične ali univerzalistične) ter osnovne koncepte, vključno s sodobno kategorizacijo "igralcev" na svetovni sceni, slovenski strokovni javnosti gotovo ne prinašata nič novega, saj smo ta del že sami obdelali v primernih znanstveni formi. Ni pa nam domač izjemno problemsko naravnani pristop k analizi zunanjih politik, tako značilen za ameriške avtorje, ki sledi v nadaljevanju. Russet in Starr namreč na raznolikih primerih "simuliranih" rešitve, ki se raztezajo od konceptov mednarodnega sistema in odnosov med državami prek notranjih zamejitev v obliki vladne strukture in javnega mnenja, do dejavnikov, kot so vloga posameznika, medsebojna komunikacija, odločanje in posameznikovo zaznavanje sveta. V bogastvu evidentiranih vplivov in ponujenih aplikacij bi vsak zunanjepolitični analitik moral najti vsaj delni odgovor na svoje vprašanje.

Četrto in peto poglavje najprej ponujata pogled iz najvišje perspektive, tj. iz ravni globalnega, mednarodnega sistema, pri čemer operirata z znanimi koncepti medsebojne odvisnosti, hierarhije, polarnosti, ravnovesja moči in zavezništev. Ta kontekst naj bi pojasnjeval univerzalne probleme človeštva, vendar se avtorja zadržujeta predvsem pri vprašanih svetovne varnosti, le na kratko pa se posvečata danes bolj aktualnim vprašanjem gospodarskega povezovanja. Predstavljena logika funkcioniranja sistema držav gotovo zveni nekoliko zastarelo v luči sprememb, ki so se zgodile z nenadnim padcem komunističnih režimov v Vzhodni Evropi in razpadom Sovjetske zveze, s tem pa tudi koncem povojnega bipolarnega sistema. V tem kontekstu ima poskus, da bi na globalni ravni razložili, napovedali ali celo obvladovali vzorce ravnanja, kot so konflikti

in stabilnost, v sodobnem svetu le omejene zmožnosti.

V šestem in sedmem poglavju se analiza spusti na raven držav; tu avtorja govorita o analizah (državne) moči in sredstvih vplivanja. S tem predstavljata tradicionalen realistični pogled na odnose med državami, pri čemer svet predstavlja bilijardno mizo, na kateri se države med seboj zbijajo kot bilijardne krogle, nekatere bolj, druge manj uspešno, odvisno od njihove teze in tehnike udarcev. Glede na takšno interpretacijo je mogoče "preračunati" vzorce ravnanja na podlagi objektivnih zmogljivosti držav ter odprtih oblik njihove implementacije.

Na tem mestu se avtorja gotovo soočata z kritikami sodobnejših teorij, tako institucionalističnih (liberalistične) kot tudi konstruktivističnih (kritične teorije). Prve, v nasprotju z realističnimi teorijami, prisegajo na transnacionalne mehanizme, ki uravnajo vedenje držav in katerim se posamezne države prilagajajo bodisi zaradi koristi bodisi zaradi škode, ki bi nastala, če skupnih pravil igre ne bi spoštovale. Druga skupina teorij pa opozarja, da strukturo mednarodnih odnosov, poleg materialnih resursov, tvorijo družbeni odnosi, tj. tudi medsebojne zaznave, skupne izkušnje in ustaljene prakse med državami, in da ta socialna dimenzija bistveno vpliva na dogajanje v svetovni politiki.

Avtorja najbolj približata bralcu ameriško obarvan problemski pristop k analizi zunanjih politik v poglavjih o notranjih zamejitev vedenja držav (osmo in deveto), ki po našem mnenju nakazuje glavne trende v tej znanstveni disciplini. Upamo si namreč trditi, da se danes z makro-teorijami mednarodnih odnosov ukvarja le ozek krog akademikov, ki s tem vzdržujejo tradicijo te discipline, vedno večjo eksplikativno vrednost pa pridobivajo prav nižje ravni opazovanja, ki razbijajo probleme na posamezne delce in poskušajo na podlagi miniaturnih analiz ('case study') zgraditi moderni teoretični mozaik. Tako tudi avtorja opozarjata na pomen primerjalnega pristopa v preučevanju zunanjih politik, pri čemer se najnovejša prizadevanja osredotočajo na opisovanje in izdelovanje modelov zunanjepolitičnih procesov: ugotavljanje pomembnih odločeval-

nih enot, spremljanje načina, kako posamezniki in skupine dojemajo zunanjepolitične probleme in rešitve, opisovanje dinamike medsebojnega učinkovanja med skupinami odločevalcev (ali znotraj vlade ali preko državnih meja), s tem pa tudi preučevanje pomembnih učinkov naraščajoče medsebojne odvisnosti.

Vendar pa predstavitev, tega tako pomembnega in perspektivnega sklopa razlagalnih orodij, ostaja le na načelni ravni: avtorja ne simulirata niti enega primera, razčlenjujeta le ameriški tip vladne strukture, interesnih skupin, elit in javnosti ter s tem kažeta popolno nerazumevanje za delovanje političnih mehanizmov v Evropi. Na tem mestu najbolj pogrešamo perspektivo skozi tako imenovane politične mreže ('policy networks') in analizo za nekatere evropske države značilnih korporativističnih struktur, ki so jim na priznanih ameriških univerzah največ pozornosti v preteklem desetletju posvečali prav akademiki iz Evrope (npr. Katzenstein 1984). Vsakokratni splet medsebojnih odnosov, v katerem součinkujejo vladajoče politične elite, politične stranke in interesne skupine prek obstoječih institucij in neformalno, namreč bistveno določa, kakšno zunanjo politiko bo opazovana država oblikovala in vodila v določenem trenutku. Vse preveč se v disciplini mednarodnih odnosov, tudi v slovenskem videnju, hkrati pozablja, da država kot delovalec ni monolitna enota in da tako, kot ugotavljata tudi avtorja, le redko nastopi nacionalno soglasje ali konsenz o zunanjepolitičnih interesih in ciljih.

V tem kontekstu se zdi izredno zanimiva tudi razprava o vplivu javnega mnenja na formuliranje in izvajanje vladne politike, ki jo avtorja razvijeta v začetku devetega poglavja. Preučevanje javnega mnenja namreč politični analitiki, zaradi empirične neoprijemljivosti, pogosto potiskajo iz svojih analiz v naročje posplošujočih sociološko-komunikološko obarvanih študij, s čimer pa se delno izgubi vsebinska komponenta in razlagalna sposobnost za specifične primere zunanjih politik.

Popolnoma pa je odveč del ob koncu osmega poglavja, ki govori o gospodarskih in političnih razlikah, o imperializmu in ka-

pitalizmu ter o ideologijah nasploh. Tako so danes naravnost smešne nekatere predpostavke, ki jih avtorja, v tipično ameriškem paternalističnem stilu, postavljata v tem sklopu. Tako na primer trdita, da se demokracije ne zapletajo v medsebojne vojne ali da oblika gospodarske organizacije (kapitalistična ali socialistična) vpliva na naravnost h konfliktom med državami.

Zadnji dve poglavji (deseto in enajsto) uvajata novo dimenzijo v preučevanju zunanjih politik, t.j. z ravni posameznega odločevalca in psiholoških procesov, ki uokvirjajo njegovo odločanje. Ta del dovolj natančno in sistematično razčlenjuje vplive na tej ravni ter navaja številne primere iz pretekle zgodovine (npr. Kubanska kriza) in vzporednice z zgodovinskimi osebnostmi, zato je najbolj uporaben prav za politike, ki se v svojem vsakdanjem delovniku srečujejo s konkretnimi situacijami in ljudmi.

Diskusijo o svetovni politiki avtorja Russett in Starr na hitro skleneta s tabelo Jamesa N. Rosenaua, ki zelo shematično povzema vire vplivov in zamejitev za zunanjo politiko s prikazom, do kakšne stopnje se spreminjajo posamezne skupine teh virov - sistemskih, družbenih, vladnih in osebnih. Vendar pa knjiga, s 414 stranmi in navedbami preštevilnih priznanih avtorjev, nima nikakršnega obširnejšega zaključka (kot v uvodu pojasnjuje urednik I. Simoniti, je bila prevedena le polovica knjige) tako da je najbrž izpuščeno zadnje poglavje s povzetkom bistvenih ugotovitev. Na koncu pa ne navaja celotnega spiska uporabljene literature, ki bi bil mnogo bolj priročen kot vsakokratno iskanje bibliografskih podatkov v opombah.

Po končanem pregledu knjige ameriških avtorjev se nujno postavlja tudi vprašanje, kakšno uporabno vrednost ima ta knjiga o svetovni politiki za Slovenijo v sodobnem času, ob peti obletnici naše osamosvojitve. Ob morebitnem poskusu, da bi dognanja ameriških avtorjev aplicirali na naš prostor, kar je delno želja urednika dr. Iztoka Simonitija, je treba ohraniti zdravo mero skepse in zadržanosti, kajti mala Slovenija ni velesila kot Združene države Amerike in nas pogled na svetovno politiko se razlikuje od ameriškega. Vodilo pri izboru iz te mešanice pristopov naj zato predstavlja dejstvo, da se

domači akademski disciplini mednarodnih odnosov ne spleča razvijati posplošujočih globalnih teorij, temveč da ima vedno večjo uporabno vrednost, tudi za odločevalce, multidisciplinaren pristop k vsakokratnim vprašanjem zunanje politike in primerjalna metoda, pri čemer zahteva vsak problem svojo specifično razlago, ki pa lahko uspešno črpa iz že znanih primerov.

Andrej PINTER

William E. HERFEL, Wadisaw KRAJEWSKI, Ilkka NIINILUOTO in Ryszard WJCICIKI, ur. **Theories and Models in Scientific Processes**. Amsterdam, Atlanta, Rodopi 1995, 436 strani.

Andrej ULE

Znanje, znanost in stvarnost.

Ljubljana, ZPS 1996, 224 strani.

James H. WATT in C. Arthur VANLEAR, ur. **Dynamic Patterns in Communication Processes**.

New Delhi, Thousand Oaks, London, Sage Publications 1996, 446 strani.

V sodobnih razpravah o znanstvenem realizmu ali antirealizmu, ki se odvijajo znotraj filozofije znanosti, zgodovine znanosti in epistemologije, je eno ključnih vprašanj: status znanstvene teorije same, s čimer se na ključnem mestu odpira tudi problem znanstvenega procesa kot takega. Dileme, ki se s tem v zvezi postavljajo v literaturi, vključujejo pojme, kot so realnost, resničnost teorij, modeli, referencialnost, izomorfizem... Izbrane knjige, ki jih tu predstavljam, se v sodobne razprave o omenjenih dilemah izvrstno vključujejo, morda so celo zelo reprezentativne za smeri in razsežnosti, ki jih te dileme sprožajo tudi sicer v literaturi.

Najprej je tu zbornik iz dobro uveljavljene serije *Pozán studies in the philosophy of the sciences and the humanities*, *Theories and Models in Scientific Processes (TM)*, ki je nastal na podlagi dveh zaporednih konferenc s področja filozofije znanosti in epistemologije v Varšavi ter Madralinu. Ker so bili tako referati kot tudi referenti obeh srečanj, kot zatrjujejo uredniki, tematsko usklajeni,

če ne celo identični, je povsem upravičeno, da se je izbrano gradivo znašlo v skupni izdaji. Knjiga je razdeljena na tri obsežne dele, ki nosijo naslove: *Models in Scientific Processes*, *Tools of Science in Unsharp Approaches in Science*. Prvi del vsebuje vsebinsko koherentno tematizacijo vloge modelov v znanstvenem raziskovanju. Drugi del je namenjen posameznim temam in problemom iz filozofije znanosti, pri čemer je predstavljeni spekter precej širok in predvsem vsebinsko neenoten. Tretji del sestavljajo članki, ki so nastali iz strukturalističnega pristopa k znanosti in obravnavajo probleme formalne in simbolne logike.

Znanje, znanost in stvarnost (ZZS) je knjiga, ki po avtorjevih uvodnih besedah prinaša del njegovih razmišljanj, ki jih je razvijal skozi vrsto let. Zaradi pomembnosti njene vsebine, ji je avtor priskrbel tudi sestrsko izdajo, ki je nekoliko prej, a tudi nekoliko drugačna, izšla v hrvaščini kot "Znanost i realizam". ZZS je delo, ki ga naslovni pojmi v celoti določajo. Ule z njo prinaša štiri poglavja, ki obravnavajo: Znanost kot racionalno spoznavno dejavnost, Strukturo znanstvenega spoznanja, Znanstvene razlage in znanstveno znanje ter Znanost in stvarnost. Prvo poglavje v knjigi se začne pri začetkih evropske znanosti in zaključuje z nekaterimi temeljnimi konceptualnimi razjasnitvami, ki so povezane z znanstveno dejavnostjo. V drugem poglavju se knjiga ukvarja z nekaterimi elementi znanstvenega spoznanja samega, ki so vezani predvsem na Uletovo avtorsko usmeritev, ki je s knjigo predstavljena. V tretjem delu knjiga prinaša nekatere dileme glede razlage in pojasnjevanja znanstvenega znanja, s čimer avtor nekako nadaljuje raziskovalni interes, ki je pomembno mesto zasedal tudi v njegovi predhodni knjigi, *Sodobne teorije znanosti*. Zadnje poglavje pa je Uletova razprava o odnosu med znanostjo in stvarnostjo, ki povzema argumentacijo iz prejšnjih delov knjige in se namesto konca, in kot napoved nadaljnega raziskovanja, zlije v površen ekskurz o strukturalističnem pristopu v znanosti.

Dynamic Patterns in Communication Processes (DP) je še drugi zbornik tekstov med tremi izbranimi knjigami. Očitno je, da